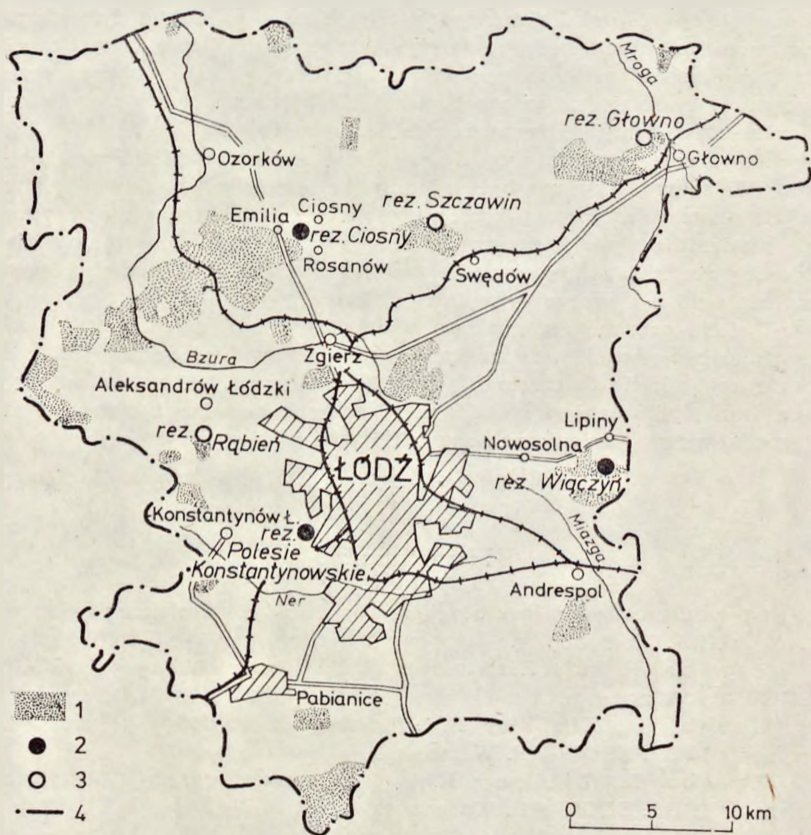

W sprawie utworzenia nowych rezerwatów przyrody w województwie miejskim łódzkim

Województwo m. łódzkie posiada zaledwie trzy rezerваты przyrody (ryc. 1). Są to:

— Polesie Konstantynowskie, leżące na terenie miasta Łodzi, chroniące fragment lasu o cechach naturalnych: legu olszowego i grądu niskiego. Spośród 229 jodeł występujących w rezerwacie przed 50 laty

Ryc. 1. Rezerваты województwa łódzkiego miejskiego. 1 — kompleksy leśne, 2 — rezerваты zatwierdzone, 3 — rezerваты projektowane, 4 — granica województwa. — Nature reserves in the province of Łódź. 1 — Forests; 2 — legally established nature reserves; 3 — projected nature reserves; 4 — boundary of the province

(Patzer 1932) obecnie wegetuje tu zaledwie 7 egzemplarzy (Ołaczek, Sowa 1976). Osobliwością florystyczną są liczne okazy kwitnącego i owocującego bluszczu *Hedera helix*.

— Wiączyń, chroniący stary bukowy las z udziałem jodły, jaworu i świerka. Na uwagę zasługują liczne pomnikowe okazy tych drzew, m. in. 300-letnie buki (Ołaczek 1962).

— Ciosny, rezerwat florystyczny, którego celem jest ochrona jałowców, porastających piaski (Ołaczek 1971). Najokazalsze egzemplarze *Juniperus communis* osiągają 6 m wysokości (ryc. 2). Obszar rezerwatu Ciosny nadaje się doskonale do badań sukcesji roślinnej na suchych, skrajnie oligotroficznych piaskach. Aktualnie znaczne powierzchnie zajmuje tu zbiorowisko murawy piaskowej.

Powierzchnia tych rezerwatów wynosi 21 ha (9,80+8,80+2,42) (Czubiński, Gawłowska, Zabierowski 1977).

Wojewódzki Komitet Ochrony Przyrody w Łodzi przyjął w 1978 r. nowy program utworzenia dalszych rezerwatów przyrody w woj. m. łódzkim. Dokonano wizytacji terenowych, częściowo już zbadanych (zwłaszcza pod względem geobotanicznym) obiektów godnych zacho-

Ryc. 2. Jałowce *Juniperus communis* w rezerwacie Ciosny. — The junipers in the „Ciosny” nature reserve. Fot. J. Kurowski

wania dla celów naukowych, dydaktycznych, krajoznawczych i kulturowych.

Zrodziły się trzy projekty utworzenia nowych rezerwatów przyrody: torfowiskowego „Rąbień” koło Aleksandrowa Łódzkiego oraz dwóch leśnych: „Szczawin” koło Swędowa i „Głowno”.

Charakterystyka projektowanych rezerwatów

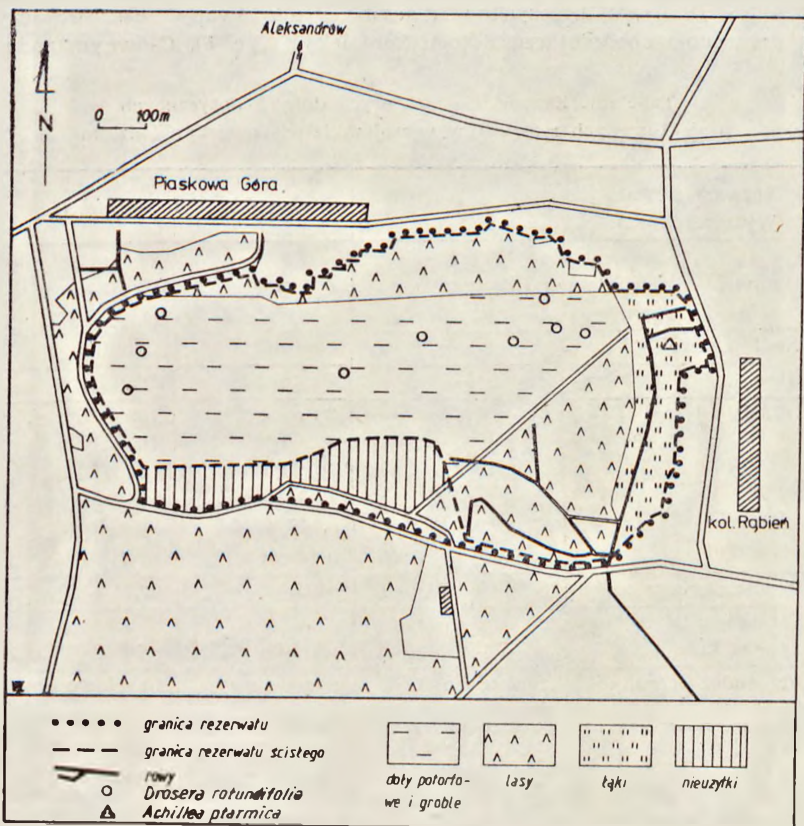
Rezerwat torfowiskowy „Rąbień” (ryc. 3, tab. 1). Re-

Ryc. 3. Torfowisko Rąbień koło Aleksandrowa Łódzkiego — projektowany rezerwat. — The Rąbień peat-bog near the town of Aleksandrów Łódzki, a projected nature reserve Fot. J. Kurowski

zerwat obejmuje jedyne w województwie torfowisko wysokie. Znajduje się ono na granicy wododziału Odry i Wisły, na wysokości 188 m npm. w mezoregionie geograficzno-fizycznym Wysoczyzny Łaskiej (Kondracki 1977). Średnia miąższość torfu na 60-hektarowym obszarze wynosi 1,6 m, maksymalna zaś 3,8 m (Olaćzek, Mamiński 1979). Torf jest w większości wyeksploatowany, wyrobiska potorfowe wypełnione wodą zajmują 50% powierzchni rezerwatu (ryc. 4). Od strony lustra wody unoszą się kożuchy torfowców, tworzących pływające pło,

przechodzące w typowe mszary wysokotorfowiskowe z udziałem roszki okrągłolistnej *Drosera rotundifolia*, żurawiny błotnej *Oxycoccus quadrifolius* i modrzewnicy *Andromeda polifolia*. Brzegi dołów potorfowych porastają zbiorowiska turzycowe i szuwarowe z trzcinią *Phragmites communis*, palką szerokolistną *Typha latifolia*, skrzypem bagiennym *Equisetum limosum* i in. Na utrwalonym już brzegu rozwija się fitocenozy boru bagiennego *Vaccinio uliginosi-Pinetum* z bagnem *Ledum palustre* i borówką bagienną *Vaccinium uliginosum*. Lasy występują w południowo-wschodniej i fragmentarycznie w północnej części rezerwatu. Niskoprodukcyjne drzewostany tworzy olsza czarna *Alnus glutinosa*, z mniejszym udziałem występują: brzoza omszona *Betula pu-*

Ryc. 4. Rezerwat torfowiskowy Rąbień. — The „Rąbień” peat-bog reserve

bescens, b. brodawkowata *B. verrucosa* i sosna zwyczajna *Pinus silvestris*. Wschodnią część torfowiska zajmują ubogie łąki z rzędu *Molinietalia*, użytkowane jako pastwiska.

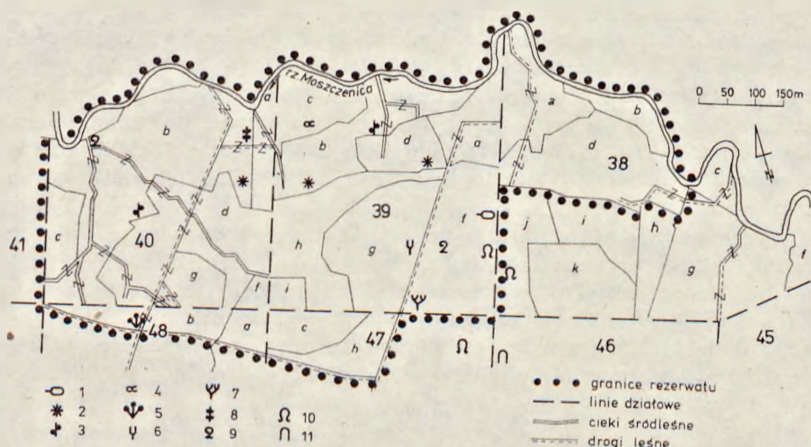
Torfowisko Rąbień posiada charakter dynamicznego modelu dydaktycznego i służy ono od lat jako obiekt ćwiczeń studentom Wydziału Biologii UE i znakomicie nadaje się do celów dydaktycznych dla młodzieży szkolnej. Torfowisko Rąbień, jak wszystkie obszary torfowiskowe kraju, zwłaszcza Polski środkowej, zagrożone jest w wyniku melioracji, rabunkowej eksploatacji torfu i in. Stąd też pilna potrzeba zatwierdzenia tego rezerwatu.

Rezerwat leśny „Szczawin” (tab. 1). Na krawędzi Wzniesień Łódzkich (Kondracki 1977), nad rzeką Moszczenicą, rozciąga się 650-hektarowe uroczysko Szczawin. Projektowany rezerwat leży w północno-zachodniej części tego kompleksu (ryc. 5). Głównym zada-

Tabela 1. Zestawienie niektórych danych dotyczących projektowanych rezerwatów w województwie miejskim łódzkim

Nazwa rezerwatu Wyszczególnienie	Rąbień	Szczawin	Głowno
Gmina	Aleksandrow Łódzki	Zgierz	Głowno
Nadleśnictwo	—	Grotniki	Grotniki
Obręb	—	Grotniki	Więczyń
Oddziały leśne	—	38 a, b, d, 39 cały 40 cały 47 b (część) c, 48 a, b (część)	159 g, h, i, m, 160 cały 164 a
Powierzchnia w ha	58,06	43,04	27,61
Wzniesienie npm w m	188,0	145,0–152,5	130,0–135,0
Przedmiot ochrony	Torfowisko wysokie	Las jodłowy	Las jodłowy
Rodzaj ochrony	Rezerwat ścisły ścisły jedynie w S-W części, na 7 ha re- zerwat częściowy.	Rezerwat częściowy	Rezerwat częściowy

niem rezerwatu Szczawin jest ochrona naturalnego stanowiska *Abies alba* na północnej granicy zasięgu, pokrywającej się tu z północną granicą krainy geobotanicznej Północnych Wysoczyzn Brzeźnych (Szafer 1972). Największą powierzchnię projektowanego rezerwatu zajmuje grąd niski *Tilio-Carpinetum stachyetosum silvaticae*, odmiany małopolskiej z licznym udziałem jodły *Abies alba*, liczącej 100—110 lat. Jodle towarzyszą: dąb szypułkowy *Quercus robur*, jawor *Acer pseudoplatanus*, grab *Carpinus betulus*, olsza czarna, topola osika *Populus tremula*, a z mniejszym udziałem świerk *Picea excelsa*, klon zwyczajny *Acer platanoides*, lipa drobnolistna *Tilia cordata* i in. Zbiorowisko szczawińskiego grądu charakteryzuje się bogatą florą naczyniową. Na szczególną uwagę zasługuje aspekt wczesnowiosenny z udziałem złoci żółtej *Gagea lutea*,

Ryc. 5. Rezerwat leśny Szczawin. Rozmieszczenie niektórych gatunków roślin. 1 — mącznica lekarska *Arctostaphylos uva-ursi*, 2 — marzanka wonna *Asperula odorata*, 3 — wawrzynek wilczełyko *Daphne mezereum*, 4 — kruszczyk szerokolistny *Epipactis latifolia*, 5 — bluszcz pospolity (okaz kwitnący) *Hedera helix*, 6 — widłak goździsty *Lycopodium clavatum*, 7 — widłak spłaszczony *Lycopodium complanatum*, 8 — gnieźnik leśny *Neottia nidus-avis*, 9 — paprotka zwyczajna *Polypodium vulgare*, 10 — sasanka otwarta *Pulsatilla patens*, 11 — sasanka wiosenna *Pulsatilla vernalis*. — The „Szczawin” sylvan reserve. Distribution of some plant species. 1 — the bearberry, *Arctostaphylos uva ursi*, 2 — the woodruff, *Asperula odorata*, 3 — the mezereon, *Daphne mezereum*, 4 — the helleborine, *Epipactis latifolia*, 5 — the ivy, *Hedera helix* (a flowering specimen); the club-mosses: 6 — *Lycopodium clavatum*, 7 — *Lycopodium complanatum*, 8 — the bird’s nest orchis, *Neottia nidus-avis*, 9 — the polypody, *Polypodium vulgare*; the pasque-flowers: 10 — *Pulsatilla patens*, 11 — *Pulsatilla vernalis*

zdrojówki *Isopyrum thalictroides*, kokoryczy pełnej *Corydalis solida*, zawilca żółtego *Anemone ranunculoides*, groszka wiosennego *Lathyrus vernus* i wielu innych roślin. Najcenniejszy fragment łąki z jodłą występuje w północnych częściach oddziałów 40 i 39, pociętych interesującymi rynkami erozyjnymi, którymi płyną śródleśne ciekiki.

Ponadto jodła występuje w 100-letnim, świeżym borze sosnowym o cechach boru sosnowego *Peucedano-Pinetum* (oddz. 39 g, f). *Abies alba* rośnie tu w domieszce, wraz z *Quercus robur*, *Picea excelsa*, *Betula verrucosa* i in. Zarówno w płatach łąki jodłowej, jak i boru sosnowego jodła odnawia się bardzo dobrze (Filipiak 1978). O wysokich wartościach przyrodniczych rezerwatu Szczawin świadczy obecność na jego obszarze 11 gatunków roślin chronionych: paprotka *Polypodium vulgare*, widłak goździsty *Lycopodium clavatum*, widłak spłaszczony *L. complanatum*, sasanka otwarta *Pulsatilla patens* (ryc. 6), wawrzynek wilczylika *Daphne mezereum*, porzeczką czarna *Ribes nigrum*, marmaranka wonna *Asperula odorata*, bluszcz *Hedera helix* (kwitnący i owocujący), mącznica lekarska *Arctostaphylos uva-ursi*, konwalia majowa *Convallaria maialis*, kruszczyk szerokolistny *Epipactis latifolia*. Ponadto, tuż za granicami rezerwatu zakwita co roku sasanka wiosenna *Pulsatilla vernalis* (Filipiak, Kurowski 1978). Stanowiska *Pulsatilla* i *Lycopodium complanatum* są jedynymi dotychczas znanymi w woj. m. łódzkim.

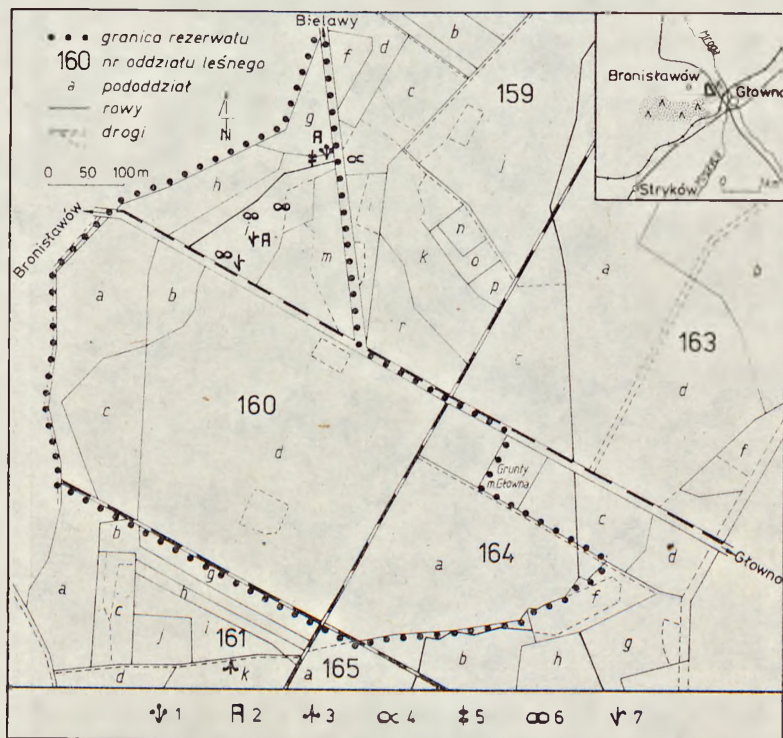
Rezerwat Szczawin z racji swoich walorów i dogodnego dojazdu ma do spełnienia ważne zadania: naukowe (jako obiekt badań nad ekologią biocenoz leśnych, zwłaszcza nad naturalnym odnawianiem się *Abies alba* — gatunku reglowego — zagrożonego na niżowych stanowiskach), dydaktyczne (jako teren ćwiczeń studenckich i wycieczek szkolnych) i krajobrazowe (ze względu na urozmaiconą rzeźbę i zróżnicowaną szatę roślinną).

Rezerwat leśny „Główno” (tab. 1, ryc. 7). W Głównie, podobnie jak w Szczawinie celem ochrony rezerwatowej jest zachowanie naturalnego stanowiska *Abies alba* (ryc. 8). Należy ono do najdalej wysuniętych na północ i najniższej położonych w kraju (130—135 m n.p.m.). Projektowany rezerwat zlokalizowany jest w uroczysku Zabrzeźnia, leżącym w mezoregionie Równiny Łowicko-Błońskiej (Kondracki 1977). Jodła w Głównie występuje w zespole łąki kontynentalnego *Tilio-Carpinetum*, odmiany małopolskiej. W 110-letnim drzewostanie *Abies alba* licznie występuje *Quercus robur*, a z niższą frekwencją *Betula verrucosa*, *Carpinus betulus*, *Tilia cordata*, *Acer pseudoplatanus*, *Picea excelsa* i in. Szczególnie cenny, zwarty fragmentami 120-letni drzewostan jodłowy występuje w oddz. 160 d. W runie łąki z *Abies alba* występują m. in. rzadko spotykane w województwie gatunki: wiech-

Ryc. 6. Sasanka otwarta *Pulsatilla patens* w uroczysku Szczawin. — The pasque-flower, *Pulsatilla patens* in the Szczawin primeval forest range. Fot. J. Kurowski

lina odległokłosa *Poa remota*, listera jajowata *Listera ovata*, gnieźnik *Neottia nidus-avis* (ryc. 7). Osobliwością florystyczną rezerwatu Głowno jest *Hedera helix*. Tu w fitocenozie łągu jesionowo-olszowego *Circaeo-Alnetum*, znajduje się najdalej na północny wschód wysunięte, naturalne stanowisko kwitnącego i owocującego bluszczu w Polsce (Ołaczek 1979).

Ryc. 7. Rezerwat leśny Głowno. Rozmieszczenie niektórych gatunków roślin. 1 — bluszcz pospolity *Hedera helix* (okaz owocujący), 2 — czosnaczek pospolity *Allaria officinalis*, 3 — lilia złotogłów *Lilium martagon*, 4 — kruszczyk szerokolistny *Epipactis latifolia*, 5 — gnieźnik leśny *Neottia nidus-avis*, 6 — listera jajowata *Listera ovata*, 7 — wiechlina odległokłosa *Poa remota*. — The „Głowno” forest reserve. Distribution of some plant species. 1 — the ivy, *Hedera helix* (a fruit-bearing specimen), 2 — the garlic-mustard, *Allaria officinalis*, 3 — the turk's cap, *Lilium martagon*, 4 — the helleborine, *Epipactis latifolia*, 5 — the bird's nest orchid, *Neottia nidus-avis*, 6 — the tway blade, *Listera ovata*, 7 — the meadow grass, *Poa remota*

Ryc. 8. Drzewostan jodłowy w projektowanym rezerwacie Głowno. —
The fir stand in the Głowno projected nature reserve. Fot. J. Kurowski

Zatwierdzenie tych rezerwatów przyczyni się do powiększenia powierzchni rezerwatów w woj. m. łódzkim z 21 do 150 ha. Będzie to ważnym etapem działalności Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Przyrody, etapem w dążeniu do realizacji naukowo i społecznie uzasadnionej ochrony rezerwatowej najcenniejszych obiektów przyrodniczych województwa.

Zmiany w szacie roślinnej, zwłaszcza w pobliżu aglomeracji miejskich, zachodzą tak szybko, że nie zachowane w porę najbardziej wartościowe fragmenty żywej przyrody ulegają zniekształceniu, tracąc swe naturalne cechy. Torfowiska zostaną zamienione na nieużytki lub wysypiska śmieci, a lasy na monotonne plantacje drzew.

W najbliższej przyszłości należy przystąpić do opracowania projektów nowych rezerwatów przyrody, przede wszystkim rezerwatu dąbrowy świetlistej i boru mieszanego sosnowo-dębowego, zbiorowisk rozpowszechnionych w największym kompleksie leśnym województwa — w Lasach Grotnicko-Lućmierskich (Kurowski 1976) oraz rezerwatu wielogatunkowego, żyznego lasu mieszanego w Lesie Łagiewnickim w Łodzi.

Józef K. Kurowski

PISMIENICTWO

Czubiński Z., Gawłowska J., Zabierowski K. 1977 *Rezerваты przyrody w Polsce*. Praca zbiorowa, PWN.

Filipiak E. 1978 *Stosunki florystyczno-fitosocjologiczne zespołów leśnych z udziałem jodły w nadl. Grotniki ze szczególnym uwzględnieniem wpływu zanieczyszczeń powietrza na drzewostany jodłowe*. UŁ pr. dr. msp.

Filipiak E., Kurowski J. 1978 *Sasanki wiosenna i otwarta Pulsatilla vernalis i P. patens w uroczysku Szczawin, w pobliżu Łodzi*. *Chrońmy Przyr. R.* XXXIV, z. 2.

Kondracki J. 1977 *Regiony fizycznogeograficzne Polski*. W-wa.

Kurowski J. 1976 *Charakterystyka fitosocjologiczna Lasów Grotnicko-Lućmierskich*. *Acta Univ. Lodz.*, II, 14.

Ołaczek R. 1962 *Rezerwat bukowy Wiączyń*. *Zesz. nauk. UŁ*, II, 13.

Ołaczek R. 1971 *Przewodnik po województwie łódzkim*. *Nasza przyroda*. LOP.

Ołaczek R. 1979 *Owocujący błuszc pospolity w Polsce środkowej*. *Chrońmy Przyr.* XXXV, z 5.

Olaczek R., Sowa R. 1976 Wymieranie flory rodzimej na obszarze zurbanizowanym na przykładzie rezerwatu leśnego „Polesie Konstantynowskie” w Łodzi. *Phytocoenosis*, R. 5, z. 3/4.

Olaczek R., Mamiński M. 1979 Dokumentacja rezerwatu torfowiskowego „Rąbień”. Msp. Łódź.

Patzer J. E. 1932 *Drzewa rezerwatu w łódzkim lesie miejskim*. Czasop. przyr. 1—2.

Szafer W. 1972 Szata roślinna Polski niżowej. Rozdz. w pracy zbiorowej *Szata roślinna Polski*, t. II. pod red. Szafer W., Zarzycki K.